

УДК 373.3/5.018.54
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.47.195-198

Трубачева Світлана Едуардівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
завідувач відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інститут педагогіки НАПН України
м.Київ, Україна
trubachevas@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-97>

Замаскіна Поліна Іванівна

директор гімназії №290
м.Київ, Україна
innovacia@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9952-8918>

ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Стаття висвітлює питання необхідності врахування особливостей дистанційного навчання учнів в умовах карантину для проєктування освітнього середовища гімназії, що є актуальним на сучасному етапі його розвитку. Метою статті є обґрунтування та висвітлення організаційно-педагогічних особливостей процесу проєктування освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційного навчання. Основними методами дослідження були: аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних основ процесу проєктування освітнього середовища гімназії в умовах дистанційного навчання, теоретико-структурне проєктування, педагогічний експеримент. До основних результатів дослідження висвітлених у статті можна віднести: уточнено поняття «педагогічне проєктування» та «технологія педагогічного проєктування»; визначено чинники впливу на процес формування освітнього середовища; обґрунтовано та висвітлено ключові питання, які потребують врахування в процесі проєктування освітнього середовища гімназії в умовах дистанційного навчання, це: науково-методичне, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, питання ефективної педагогічної взаємодії учасників цього процесу та питання адміністрування.

Ключові слова: проєктування освітнього середовища; дистанційне навчання.

Вступ. Проєктування освітнього середовища гімназії відповідно до Концепції Нової української школи має бути спрямоване на побудову комфортної та безпечної атмосфери для суб'єктів освітнього процесу, яка сприяє їх особистісному розвитку та соціальному становленню.

Освітнє середовище гімназії як основної школи концептуально визначено як таке, що має забезпечити учням базову освіту і сформувати самодостатню особистість, здатну до подальшої самореалізації в житті і подальшого навчання в старшій школі.

Важливість розв'язання проблеми проєктування освітнього середовища зумовлена необхідністю його цілісного оновлення відповідно до загальних трансформаційних змін, які відбуваються в суспільстві. Так, помітною складовою системи освіти ХХІ століття стає дистанційна освіта як найбільш перспективна, синтетична, гуманістична та інтегральна її форма. Особливої актуальності вона набуває в епідеміологічних умовах, коли явище карантину стає доволі регулярним.

Дистанційна освіта найчастіше розглядається як комплекс освітніх послуг, що надаються широким верствам населення у країні та за її межами за допомогою спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, яке базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок та ін.). Для дистанційного навчання сьогодні є дуже багато можливостей. Дистанційна освіта передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також володіння вчителями технологіями дистанційного навчання. Мережа інтернет постійно розширює свої сервіси, розміщує інформацію, яка є значущою з погляду освіти. Інтернет-навчання як основа безперервної освіти спрямоване на набуття

учнями навичок самостійної освіти. Підвищується актуальність питань, пов'язаних з організацією навчання різних вікових груп учнів, з вибором інтернет-платформ для організації освітньої діяльності учнів, поєднанням традиційних методів навчання зі специфічними для дистанційної освіти. Дистанційна форма навчання забезпечує неперевершену швидкість відновлення знань, що отримуються зі світових інформаційних ресурсів; дає змогу без обмежень розширити аудиторію викладача, наблизитись до специфічних потреб інвалідів при одержанні ними освіти; особливої актуальності набуває в умовах довготривалого карантину, який спричинюється епідеміями та пандеміями.

Навчальні заклади, як і вчителі, мають автономію, тож можуть налагоджувати співпрацю з учнями у будь-який зручний спосіб. Проте, відомо, що отримання якісного результату в освітньому процесі передбачає його ретельне планування, проєктування та організацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим є дослідження Н. Гонтаровської, яка піддала глибокому аналізу питання принципів розроблення проєкту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку здібної та обдарованої особистості [1].

Питання актуальності дистанційної освіти як інноваційної педагогічної технології, її особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування були досліджені В. Биковим [2].

А. Лотоцька та О. Пасічник зробили достатньо вагомих внесок у розробку проблеми організації дистанційного навчання в школі. В своїх методичних рекомендаціях вони висвітлили ряд таких важливих питань, як: методологія дистанційного навчання, засоби та інструментарій дистанційного навчання, методи дистанційного навчання школярів різного

віку [3]. Достатньо актуальними, на нашу думку залишаються роботи присвячені аналізу та обґрунтуванню можливостей та особливостей дистанційного навчання як педагогічної технології (Л. Боремчук, Т. Варзар, О. Корбут та ін.) [4].

Проте проблема проєктування освітнього середовища з урахуванням особливостей сучасних технологій дистанційного навчання досліджена недостатньо.

Мета статті. Обґрунтувати та висвітлити організаційно-педагогічні особливості процесу проєктування освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційного навчання на сучасному етапі розвитку освіти. **Застосовані методи дослідження:** аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних основ процесу проєктування освітнього середовища гімназії в умовах дистанційного навчання, теоретико-структурне проєктування, педагогічний експеримент.

Виклад основного матеріалу Результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження показали, що поняття «педагогічне проєктування» розглядається ученими і практиками як інтегративна діяльність, що установлює в інноваційному процесі єдність теоретико-методологічних і практико-технологічних складників та утверджує сутність інновації – отримання реальних, стійких результатів, які характеризуються новизною та ефективністю. Технологія проєктування освітнього середовища гімназії полягає у визначенні: мети та концептуальних засад його побудови; системного бачення основних його структурних елементів; чинників впливу на розвиток та реформування цих складників; критеріїв і показників перевірки ефективності розробленого проєкту освітнього середовища, послідовності етапів реалізації цієї технології [5].

В ході дослідження було визначено, що до чинників впливу на процес формування освітнього середовища відноситься сукупність явищ і процесів, які в предметно-рекреаційному, просторово-часовому, інформаційному, комунікативно-діяльнісному, морально-психологічному та інших аспектах пов'язані з освітнім процесом. У цьому сенсі проєктування і створення освітнього середовища включає систему цілеспрямованих дій щодо актуалізації предметних, інформаційних, психологічних, чинників, що забезпечують підтримку цілеспрямованої науково-педагогічної діяльності учителів і саморозвитку учнів.

Системне бачення структури освітнього середовища можливе за умови установлення типології сфер освітнього середовища з певних позицій, так наприклад, з педагогічної (дидактична, виховна, розвиваюча, самореалізуюча сфера; за масштабом освітнього простору (навчальний заклад певного рівня – місцевого, регіонального, міжнародного) за спільнотою залучених учасників (учні, проєктна група, клас, паралелі, суб'єкти освітньої гімназії); за структурно-якісними характеристиками включення змістового освітнього ресурсу культурологічного, інформаційного, екологічного, валеологічного, правового, економічного, соціального, духовного тощо).

Аналіз сучасних тенденцій розвитку питання освітнього середовища в освітній теорії і практиці показав, що одним із пріоритетних напрямів його трансформування і розвитку сьогодні, в умовах частих карантинів, є налаштування процесу дистанційного навчання.

До специфічних особливостей дистанційного навчання під час карантину можна віднести попередню невизначеність з термінами проведення. Це явище тимчасове і заздалегідь не відомо, коли воно може

розпочатися. Тому розробки з дистанційного навчання мають бути цілісними, систематизованими за курсами, темами, щоб можна було розпочати навчання у будь-який період навчального року. Перелік предметів чи тем навчальних програм, видів навчальних занять, які здійснюються за технологіями дистанційного навчання, визначаються закладами освіти. Сучасна дистанційна освіта здійснюється переважно у віртуальному освітньому просторі, який передбачає проєктування освітнього середовища з урахуванням найновітніших комп'ютерних технологій. Як показало дослідження, ключовими питаннями, які потребують врахування в процесі проєктування освітнього середовища гімназії в умовах дистанційного навчання є: науково-методичне, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, питання ефективної педагогічної взаємодії учасників цього процесу та питання адміністрування.

Науково-методичне забезпечення дистанційної освіти включає: методичні (теоретичні та практичні) рекомендації щодо розроблення та використання педагогічно-психологічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання; критерії, засоби і системи контролю якості дистанційного навчання; змістовне, дидактичне та методичне наповнення вебресурсів.

В процесі дослідження було визначено педагогічні умови забезпечення процесу проєктування дистанційного навчання: варіативна мобільність, яка полягає у створенні вебсередовища, вебресурсів, що дають змогу учневі коригувати або доповнювати свою освітню програму в необхідному напрямі; доступність навчального матеріалу для активної самостійної діяльності з його опрацювання; унаочнення навчального матеріалу; налаштування педагогічної взаємодії на основі застосування інтерактивних освітніх технологій; забезпечення зворотного зв'язку для оцінювання освітніх результатів; забезпечення оптимального поєднання очних і дистанційних форм освітньої діяльності [6].

Вебресурси навчально-методичного забезпечення, що необхідні для забезпечення дистанційного навчання, можуть містити: методичні рекомендації щодо їх використання, послідовності виконання завдань, особливостей контролю; документи планування навчального процесу; відео- та аудіозаписи лекцій, семінарів тощо; мультимедійні лекційні матеріали; термінологічні словники; практичні; віртуальні лабораторні роботи із методичними рекомендаціями щодо їх виконання; віртуальні тренажери; пакети тестових завдань для проведення контрольних заходів, тестування із автоматизованою перевіркою результатів, тестування із перевіркою викладачем; ділові ігри із методичними рекомендаціями щодо їх використання; електронні бібліотеки чи посилення на них; бібліографії; дистанційні курси.

На окрему увагу заслуговує питання організації педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. Можливості Інтернету та сучасних інформаційних технологій зумовлюють розвиток опосередкованої форми комунікаційного процесу [7]. Традиційна парадигма освіти «викладач – підручник (інформація) – здобувач освіти» у в умовах дистанційного навчання доповнюється новою схемою «здобувач освіти – телекомунікаційні технології – викладач», що є тенденцію до розвитку опосередкованих форм організації педагогічної взаємодії. Сутнісні характеристики поняття «взаємодія» лежать в основі педагогічної взаємодії та дозволяють виокремити його особливості – наявність взаємовпливу, взаємодіяльності між суб'єктами педагогічного

процесу, наявність єдиної мети як усвідомлюваного і запланованого результату, розподіл функціональних обов'язків між вчителем і учнями, спілкування. Педагогічна взаємодія завжди є спеціально організованим процесом, спрямованим на вирішення навчально-виховних завдань. Організація дистанційної взаємодії віддалених один від одного суб'єктів навчання має бути спрямована на створення сприятливих умов їх продуктивної діяльності, вирішення проблем взаєморозуміння, поетапного розвитку необхідних навичок комунікації, адекватну оцінку результатів навчання.

Для створення педагогічної взаємодії необхідно проектувати умови, що сприяють: активному включенню всіх учасників освітнього процесу в обговорення і виконання дії при прийнятті рішень на різних етапах організації взаємодії; формуванню дослідницької позиції всіх суб'єктів освіти; об'єктивній поведінки, що передбачає отримання постійного зворотного зв'язку; побудові партнерського спілкування, що означає визнання та прийняття цінності особистості кожного, його думки, інтересів, особливостей, прагнень, перспективи особистісного зростання.

Дистанційна освіта сьогодні здійснюється переважно у віртуальному освітньому просторі із застосуванням найновітніших комп'ютерних технологій. Це такі, зокрема, зняряддя, як блоги та мікроблоги, соціальні мережі і системи соціальних презентацій, вікі-проекти, мультимедійні системи обміну інформацією, системи спільних редакторських офісів тощо. Під ці технологічні можливості відповідно розробляються нові освітні методичні підходи, які базуються на таких психологічно орієнтованих принципах побудови, як: надлишковість, доступність спостереженню, когнітивному досвіду суб'єкта, насиченість навчального середовища, його пластичність, позасуб'єктна просторова локалізація та автономність існування, синхронізованість середовища, векторність, цілісність, мотивованість, іммерсивність, інтерактивність тощо.

До інструментів спілкування та засобів організації дистанційного навчання можна також віднести електронну пошту, форум, чат, відеоконференцію, блог, коментування у Twitter, скайп. Нові можливості для педагогічної взаємодії створює платформа Google Клас. Ця платформа допомагає викладачам економити час, легко і швидко організувати заняття і ефективно спілкуватися з учнями. Клас – це новий сервіс Google Apps для освіти, який дозволяє викладачам швидко створювати та впорядковувати завдання, виставляти оцінки, залишати коментарі та спілкуватися з учнями. У свою чергу, учні можуть зберігати завдання на Google Диску, а також здавати виконані роботи в Класі і безпосередньо спілкува-

тися один з одним і з викладачами. У Класі можна працювати з Google Документами, Google Диском і Gmail. Завдяки цьому викладачі можуть надавати завдання і збирати готові роботи, забувши про стопки зошитів.

Викладач, розмістивши в інформаційній базі певний навчальний продукт – інформацію, створює авторизовану вебсторінку, на якій розміщені методичні матеріали для конкретного освітнього процесу. Учень у процесі виконання завдання створює свій продукт і розміщує його у тій же інформаційній базі, створюючи свою авторизовану сторінку. Аналіз педагогічної практики показав, що досвідчені вчителі для організації освітньої діяльності учнів створюють google-таблиці, де кожен учень має доступ до коментування. Завдання поділені на основні, які мають дедлайни, та за вибором, що створюють індивідуальну траєкторію навчання і дають додаткові бали. Спілкування відбувається в чаті телеграм і майже не має обмеження часу. Комунікація відбувається у Zoom, а для тих, хто не може долучитися, готується запис.

Адміністрація школи має забезпечити організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання, керувати вебсередовищем дистанційної освіти, узгодити правила та розклад взаємодій усіх учасників освітнього процесу для виконання освітніх програм закладу. Завдання керівника закладу освіти – обговорити зміну форм навчання з педагогічним колективом, обрати онлайн-платформу, організувати й запровадити навчання з використанням дистанційних технологій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладене, треба підкреслити, що ключовими питаннями, які потребують врахування в процесі проектування освітнього середовища гімназії в умовах дистанційного навчання є: науково-методичне, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, питання ефективної педагогічної взаємодії учасників цього процесу та питання адміністрування. Крім того, до специфічних особливостей організації дистанційної освіти учнів в процесі проектування освітнього середовища гімназії можна віднести такі: потребує створення інформаційної бази для збереження та адаптування навчальних матеріалів до вебсередовища та викладення їх на вебресурсах; вимагає спеціального обладнання для повноцінного функціонування; передбачає спеціалізовану організацію роботи учнів за цією освітньою технологією; вимагає врахування специфіки розроблення, побудови та публікації матеріалів у віртуальному середовищі. Перераховані специфічні особливості організації дистанційної освіти мають набути розвитку в подальших дослідженнях цієї проблеми.

Список використаної літератури

1. Гонтаровська Н. Принципи розроблення проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку здібної та обдарованої особистості. *Рідна школа*. 2013. №10 (жовтень). С.29–33.
2. Биков В. Ю. Дистанційна освіта: актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології*: колективна монографія. К.: Атїка, 2005. С.77–92.
3. Лотоцька А, Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 19.10.2020).
4. Боремчук Л. І. Дистанційне навчання як педагогічна технологія. URL: <http://intkonf.org/boremchuk-li-distantsiyne-navchannya-uak-pedagogina-tehnologiya> (дата звернення: 21.05.2020).
5. Трубочева С.Е. Психолого-педагогічні особливості проектування освітнього середовища гімназії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Випуск 2 (45). С.205–209.
6. Трубочева С. Е., Мушка О. В. Організаційно-педагогічні особливості проектування дистанційної освіти в умовах карантину. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 3. С.58–65.
7. Андрощук І. В. Взаємодія як педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*. 2013. Випуск 14. С.15–19.

References

1. Hontarowska, N. (2013). Pryntsypy rozroblennia proektu osvitnoho seredovyscha navchalnoho zakladu yak peredumovy rozvytku zdibnoi ta obdarovanoi osobystosti [Principles of developing a project of the educational environment of an educational institution as a prerequisite for the development of a capable and gifted person]. *Ridna shkola*, 10(zhovten), 29–33. [in Ukrainian].
2. Bykov, V.Yu. (2005). Dystantsiina osvita: aktualnist, osoblyvosti i pryntsypy pobudovy, shliakhy rozvytku ta sfera zastosuvannia [Distance education: relevance, features and principles of construction, ways of development and scope]. In *Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu: innovatsiini zasoby i tekhnologii* [Information support of the educational process: innovative tools and technologies] (pp.77–92). Atika. [in Ukrainian].
3. Lototska, A., & Pasichnyk, O. *Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia v shkoli* [Organization of distance learning at school]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>. [in Ukrainian].
4. Boremchuk, L.I. Dystantsiine navchannia yak pedahohichna tekhnolohiia [Distance learning as a pedagogical technology]. <http://intkonf.org/boremchuk-li-distsantsiine-navchannya-yak-pedagogina-tehnologiya> [in Ukrainian].
5. Trubacheva, S.E. (2019). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti proektuvannia osvitnoho seredovyscha himnazii [Psychological and pedagogical features of designing the educational environment of the gymnasium]. *Scientifi bulletin of uzhorod Niversity*, 2 (45), 205–209. [in Ukrainian].
6. Trubacheva, S.E., & Mushka, O.V. (2020). Orhanizatsiino-pedahohichni osoblyvosti proektuvannia dystantsiinoi osvity v umovakh karantynu [Organizational and pedagogical features of designing distance education in quarantine]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3, 58–65. [in Ukrainian].
7. Androshchuk, I.V. (2013) Vzaiemodiia yak pedahohichna katehoriia [Interaction as a pedagogical category]. *Pedahohichnyi dyskurs*, 14, 15–19. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 21.10.2020 р.

Trubacheva Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher

Head of the Department of Innovations and Strategies for Educational Development Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Zamaskina Polina

Director of Gymnasium №290

Kyiv, Ukraine

DESIGN OF THE GYMNASIUM EDUCATIONAL ENVIRONMENT WITH TAKING INTO ACCOUNT THE FEATURES OF DISTANCE LEARNING

Abstract. The article highlights the need to take into account the peculiarities of distance learning of students in quarantine for the design of the educational environment of the gymnasium, which is relevant at the present stage of its development. The purpose of the article is to substantiate and highlight the organizational and pedagogical features of the process of designing the educational environment of the gymnasium, taking into account the peculiarities of distance learning. The main research methods were: analysis, synthesis and generalization of theoretical and methodological foundations of the process of designing the educational environment of the gymnasium in terms of distance learning, theoretical and structural design, and pedagogical experiment. The main results of the research covered in the article are include: the concept of «pedagogical design» and «technology of pedagogical design»; the factors of influence on the process of formation of the educational environment are determined; substantiated and highlighted the key issues that need to be considered in the process of designing the educational environment of the gymnasium in terms of distance learning, these are: scientific and methodological, educational and methodological support of the educational process, effective pedagogical interaction of participants in this process and administration. The specific features of the organization of distance education of students in the process of designing the educational environment of the gymnasium include the following: requires the creation of an information base for storing and adapting educational materials to the web environment and presenting them on web resources; requires special equipment for full operation; provides specialized organization of students' work on this educational technology; requires consideration of the specifics of development, construction and publication of materials in a virtual environment.

Key words: design of educational environment; distance learning.